

Gasattacken i Halabja

Intervju med forskaren Joost Hiltermann

Gasattacken på den kurdiska staden Halabja då 5000 dog var den första gången i historien som civila medvetet anfölls med gas. Attacken skedde den 16 mars 1988 under det irak-iranska kriget och utgjorde också en del av Saddam Husseins antikurdiska kampanj al-Anfal.

Redogörelser om vad som skedde har varit sparsamma. Det har till en del sin orsak i att USA under det irak-iranska kriget stödde Irak och försökte i början beskylla Iran för gasanfallet.

Nu har den första boken som ger en övergripande översikt kommit ut. Joost Hiltermann. *A Poisonous Affair. America, Iraq, and the Gassing of Halabja.* New York: Cambridge University Press. 2007. Författaren är vicedirektör för International Crisis Groups avdelning för Mellanöstern och Nordafrika. Han intervjuas av Kathleen Ridolfo.

– Hur värderar du gasanfallet på Halabja och vad betyder händelsen i dag 20 år efteråt?

– 20 år är inte så lång tid. Händelsen är fortfarande i färskt minne för dem som överlevde det förskräckliga anfallet. Jag besökte området för en månad sen och spåren är fortfarande tydligt märkbara.

Intressant nog är det först nu som den kurdiska regionsregeringen har riktat sitt intresse till det skedda,

- uppenbarligen av politiska skäl
- utifrån den uppmärksamhet som Halabja har fått internationellt.

Och det är av yttersta vikt att minnet hålls levande. Det var – för det första – den första gången i historien som en storstad anfölls med kemiska vapen, med följd att tusentals dog. Förhoppningsvis var det sista gången. För det andra var anfallet en del i en kampanj att slå ner kurdernas motstånd, det s.k. al Anfal operationen. Civila mördades systematiskt i ett folkmord som kostade tiotusentals livet. Något som ännu är mycket okänt i världen.

Organisationen Human Right Watch och jag själv har utgivit publikationer härom. Men ännu idag känner mycket få människor till vad som hände. En del av vad som skedde diskuteras eller uppfattas fortfarande som kontroversiella.

Men vad som är viktigast är att offren inte har fått någon egentlig hjälp. Något bistånd från Kurdistans regionregering har inte kommit. Inte heller från det internationella samfundet.

Människorna känner sig övergivna och glömda... De tycker att de fått betala för något som de inte haft något med att göra – såsom det iranska anfallet på Halabja, som utlöste gasanfallet eller det kurdiska upproret som de kurdiska partierna igångsatte på landsbygden i det irakiska Kurdistan. Upproret kanske stöddes av dem men de tog ingen del i striderna. De har fått betala för det ändå.

– Varför tror du att det dröjde så länge innan följderna av gasanfallet nådde allmänheten i Väst? Du säger i din bok att ännu idag har man inte insett hur allvarligt det hela var?

– Två länder var inblandade, Irak och Iran. Bägge länderna var då avskurna från omvärlden och det omöjliggjorde att oberoende observatörer kunde komma till platsen. Naturligtvis fanns det undantag. Men de var så begränsade att de inte nådde den stora publiken.

När Irak började sina kemiska anfall mot de iranska soldaterna som en del av det iran-irakiska

kriget, brydde sig ingen om det.

Iran hade råkat i onåd i den västerländska opinionen allt sedan den islamitiska revolutionen och gisslantagandet av amerikanerna på ambassaden i Teheran etc, etc. Irak och Iran var länder som inte längre ingick i det internationella samfundet. Således var det oväsentligt vad som skedde dem.

När de kemiska anfallen riktades mot de irakiska kurderna försökte de kurdiska partierna i Irak att göra det känt. Men anklagelserna sågs som ensidiga och ogrundade. Ingen trodde således att beskyllningarna var sanna förutom en liten grupp människor. Och återigen ingen hade tillgång till platsen. När så de storskaliga anfallen började mot Halabja i mars 1988 dröjde det nästan en vecka innan iranierna kunde få utländska journalister till den del av Halabja de kontrollerade. Och bilderna av de döda tog ännu en vecka innan de dök upp på TV skärmarna.

Och i och med att det var iranier som förmedlade nyheterna tog regeringen Reagan i USA tillfället i akt att beskylla dem för att de delvis var orsaken till vad som hade skett – inbegripet de kemiska anfallen i Halabja. Den allmänna bilden av vad som hänt var diffus och det gjordes aldrig något försök att klargöra vem som egentligen var ansvarig för gasanfallet. Den internationella uppmärksamheten förflyttades snabbt till andra saker.

– I din bok skriver du om att det var den irakiska regimen som till syvende og sidst var ansvarig för vad som skedde. Men du säger också att de kurdiska peshmergerna – frihetskämparna – satte civila i fara med sin närvaro i staden och för att de var iranierna behjälplig i att hjälpa trupperna in i staden. Vem var således ansvarig?

– Det pågår bland kurderna själva en debatt över i vilken motto som de kurdiska partierna var medskyldiga. Men det är otvivelaktigt så att de skyldiga var Saddam Husseins regim. För det var de som utsatte en värnlös befolkning för gasanfallet.

Men samtidigt är det också en fråga om medskyldighet och detta inte endast gällande USA som tillät Irak att använda kemiska vapen och dessutom hjälpte dem med satellitinformation. Också de irak-kurdiska partierna gjorde ett fel i att befinna sig på det irak-iranska slagfältet under ett krig som var livsavgörande för de bägge staterna. Utifrån irakisk synpunkt sågs det naturligtvis som högförräderi och det rättfärdigade i den irakiska regimens ögon en veder-gällning. Men än en gång, att anfälla en stads civilbefolkning är inte legalt. Der är helt klart ett brott mot krigslagarna. Ett brott mot mänskligheten. Och de skyldiga har fått sota för det eller borde få det.

Det andra i din fråga är ett moraliskt ställningstagande. De kurdiska partierna borde inte ha hjälpt iranierna in i staden.

Med vetskap om att den irakiska regimen skulle utkräva hämnd. Naturligtvis visste ingen exakt vad den irakiska regimen skulle göra. Men de irakiska kurderna visste att regimens brutalitet skulle rikta sig mot civilbefolkningen. Peshmergarna hade alltid sätt att kunna skydda sig själva. Det är om detta som debatten förs. Och jag anser att det är viktigt att den förs och att berörda säger varför de tog de beslut de tog.

– Om vad rörde sig diskussionerna om al-Anfal operationen när du besökte städerna Kirkuk, Erbil och Sulaymania?

– Jag deltog i en konferens om al-Anfal i Erbil i slutet av januari i år. Ett antal av offren var närvarande på konferensen. Dessutom deltog några forskare som lade fram sina

forskningsresultat. Och där fanns ett flertal kurdiska intellektuella som ville debattera resultaten som kommit fram i forskningen. Det var en livlig debatt. Min bok kom ut på kurdiska på konferensens sista dag. Förhoppningsvis kan den bidra till en fortsatt debatt och inte endast om förövarna men också om omständigheterna som gjorde att det skedde som det gjorde.

– Vad görs för att hjälpa al-Anfal operationens offer? Och har de kemiska anfallen lett till följder för kommande generationer? Media har de senaste två till tre åren beskrivit hur olyckliga människorna i Halabja känner sig med den kurdiska regionregeringen och med det skräliga stödet de får.

– Låt mig med en gång klargöra att det finns inga som helst bevis för att de kemiska medlen som användes i Halabja 1988 har några följder för nyfödda. Ingen har kunnat fastställa något samband mellan det kemiska anfallet och senare föddas hälsoproblem. Problemen kan de lika gärna vara orsakade av vilka som helst miljöfaktorer.

Det betyder dock inte att det inte finns problem för de överlevande. Framst gäller det offren för senapsgasen, som har utdragna följder. Besöker du Iran av idag ser du att människor ännu efter två årtionden avlider av senapsgasens effekter. De befinner sig i eländiga omständigheter och vi kan iaktta det samma i irakiska Kurdistan.

Vi ska veta att kurderna inte endast dog pga de kemiska anfallen utan också mördades systematiskt på andra sätt. De som överlevde har i de flesta fallen förlorat hela sin familj eller att inkomsttagaren dödades. De överlevande är således mestadels änkor och barn som lever under omständigheter med mycket små försörjningsmöjligheter. De är avhängliga den nödhjälp som de får från den kurdiska regionregeringen.

Man har anklagat regionregeringen för att de inte har gjort något för att förbättra offrens hopplösa situation och att man inte alls har gripit sig an de dåliga sociala och ekonomiska villkoren som råder. När det gäller Halabja anklagar folk den regionala regeringen att de inbjuder utlänningar till att besöka massgravarna och till monumentet som rests till Halabja-offrens minne etc men att man inte får något av den hjälp som dessa utlänningar ger. Man menar att pengarna slinker i regionregeringens fickor. Hur än det är med det, är det ett faktum att Halabjainvånarna tänker så. För två år sedan förde detta till att Halabjaborna brände ner monumentet på minnesdagen den 16 mars. Det var av vrede för sin hopplösa situation och att regionregeringen inget gjort.

– Vad är lärdomarna utifrån al-Anfal operationen?

Det finns ett flertal lärdomar att dra. En är att ifall man tillåter en diktator att växa kommer han att göra saker man inte önskar. Man ville ha en diktator som skulle hålla Iran i schack med att stoppa dem vid gränsen, inklusive att tillåta användandet av kemiska vapen. Men diktatorn kom att använda vapnen mot en värnlös civilbefolkning. Det var förmodligen meningen, antar jag, men det blev mycket pinsamt för regeringen Reagan, vilket förklarar debaclet som följde.

Det andra jag vill säga är att om ingen rättegång sker som ställer de ansvariga till svars för att straffa dem, då finns inget annat avskräckningsmedel. Andra ledare någon annanstans kommer kanske att dra slutsatsen att de kan göra liknande ostraffat. Det vore en straffa dem, då finns inget annat avskräckningsmedel. Andra ledare någon annanstans kommer kanske att dra slutsatsen att de kan göra liknande ostraffat. Det vore en farlig väg att gå. I synnerhet om det återigen rörde sig om ett gasanfall mot en storstad.

För det tredje råder jag de politiska aktörerna och frivilligorganisationerna såsom de kurdiska partierna om att inte liera sig med en grannstat som är i konflikt med den egna regeringen – oavsett om de erkänner den som den legala regeringen eller inte – och därmed riskera civilbefolkningens väl och ve. Det är alltid förutsägbart att regimen kommer att ta hämnd på dem, där frihetskämparna känner sig som fisken i vattnet. Och denna hämnd kommer alltid att vara brutal. Det betyder att de kurdiska partierna har ett delansvar i det att de inte har gått emot något som kunde drabba de civila. Faktum är att de använde dem som en sköld. Och då gick de otvivelaktigt för långt.

Kathleen Ridolfo

De Koerden (Bryssel) maj/juni 2008.

Översättning: *Henrik Enna*